

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
UNIVERSITATEA DIN PITEȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE, LITERE, ISTORIE ȘI ARTE
ȘCOALA DOCTORALĂ *FILOLOGIE*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

***IMAGINI ȘI IPOSTAZE ALE CORPULUI ÎN
ROMANUL LIBERTIN AL SECOLULUI AL -XVIII-
LEA***

Conducător de doctorat:

Conf.univ.dr.habil. Diana – Adriana Lefter

Student-doctorand:

Alis -Elena Bucur

PITEȘTI

Anul 2021

Table de matières

Introducere	3
Partea 1: Corp, literatură, libertinaj.....	8
1. Imaginea și percepția corpului în secolul al- XVIII lea	8
1.1. Corp masculin, corp feminin	8
1.2. Corpul: viață publică-viață privată	16
1.2.1. Viața publică	16
1.2.2. Viața privată	27
1.3. Sexualitate și frumusețe.....	33
1.4. Corpul în tratatele științifice și pseudo- științifice.....	42
2. Libertinajul în literatură	48
2.1. Libertinajul	48
2.1.1. Istoria.....	48
2.1.2. Corpul libertin	56
2.2. Romanul libertin	60
2.2.1. Istorie și tematică	60
2.2.2. Spațiul în romanul libertin.....	65
2.2.3. Autorii	67
2.2.4. Personajele	77
2.2.5. Psihologia libertinului versus la psihologia victimei	82
2.2.6. Discursul libertin.....	84
Partea 2 : Corpul în literatura libertină a secolului al- XVIII-lea	87
3. Corp masculin/corp feminin	87
3.1. Fugacitatea corpului féminin la Duclos.....	90

3.2.	Corpul sadian – umorul negru	99
3.3.	Crébillon-fils și eleganța corpului libertin.....	113
4.	Corpul sănătos/corpul nesănătos/corpul mutilat	118
4.1.	Corpul sănătos	119
4.2.	Corpul nesănătos.....	125
4.3.	Corpul mutilat.....	131
5.	Sexualitate și frumusețea corpului în romanul libertin	135
5.1.	Sexualitate și libertinaj	135
5.2.	Imaginea femeii în literatura libertină	146
5.3.	Frumusețea în context libertin	166
6.	Corp public, corp privat	176
6.1.	Corp public	177
6.1.1.	Rolurile sociale ale femeii.....	181
6.2.	Corp privat.....	184
6.3.	Actul sexual în accepțiune libertină : public versus privat.....	188
7.	Discursul corpului, discursul despre corp.....	193
7.1.	Discursul corpului.....	193
7.2.	Discursul despre corp	204
	Concluzii	218
	Bibliografie	223

Teza noastră propune o abordare comparativă detaliată a imaginii corpului în literatura libertină franceză din secolul al XVIII-lea într-o selecție de romane reprezentative pentru perioada respectivă, ce tratează în mod meticolos problematica studiată. Pentru o mai bună evidențiere a imaginii corpului și a ipostazelor sale în context libertin, cercetarea noastră se bazează pe o suită literară compusă din lucrări semnate de cinci autori de referință ai genului: Marchizul de Sade, Choderlos de Laclos, Crébillon, Duclos, Denon Vivant. Corpusul ales reprezintă o bază solidă care ne oferă posibilitatea de a observa și analiza modul în care este imaginat corpul și legăturile care facilitează întrepătrunderea celor două planuri: psihic - fizic. Această cercetare ne oferă totodată resursele necesare pentru a studia modul în care corpul apare, ce părți ale corpului invită la reverie sub semnul dorinței și modul în care mișcarea (gestica) completează acțiunile fizice în diferite etape ale seducției.

Tematica romanelor ne plasează în centrul unui univers multidimensional al corpului. Dezbrăcat sau bine îmbrăcat, corpul devine un pilon de referință în comunicare și oferă o bază esențială pentru discursul libertin. Astfel, chiar dacă cititorul este pus în fața unei imagini profane a corpului, pătrunderea în plan erotic este ușoară și elegantă. În ciuda frontierei fine ce delimitează cele două genuri: romanul libertin și cel erotic, ne păstrăm linia cercetării în cadrul literaturii libertine.

Astfel, analiza noastră este construită luând în considerare cercetările făcute de Georges Vigarello, Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Robert Muchembled, Iwan Bloch, dar și referințe bibliografice care surprind evenimentele majore și definatorii din evoluția corpului, din punct de vedere al frumuseții, dar tratând totodată latura psihologică și morală ca: *Aspects du roman libertin du XVIIIe siècle*¹ de Jean -Claude Hauc, *Libertinage et politique dans le roman libertin des Lumières*² de Jean Goldzink, *Libertinage et folie dans le roman du 18e siècle* de Michèle Kahan Bokobza³, *Histoire de la beauté. Le corps et l'art d'embellir de la Renaissance à nos jours* de Georges Vigarello⁴.

¹ Hauc, Jean-Claude, *Aspects du roman libertin du XVIIIe siècle*, en ligne sur <https://www.humanite.fr>, consulté le 18 décembre 2018, 9h04

² Goldzink, Jean, *Libertinage et politique dans le roman libertin des Lumières* in « Littératures classiques », No.2/2004

³ Kahan Bokobza, Michèle, *Libertinage et folie dans le roman du 18e siècle*, Peeters Publishers, 2000

⁴ Vigarello, Georges, *Histoire de la beauté. Le corps et l'art d'embellir de la Renaissance à nos jours*, Editions du Seuil, septembre 2004, Paris

Începem analiza cu studiul imaginii și percepției corpului în secolul al XVIII-lea, propunând o viziune diacronică a corpului pentru a nota evoluția acestuia prin diferite epoci. Astfel, observăm o evoluție diferită a corpurilor, în funcție de gen. În timp ce bărbatul și-a păstrat de-a lungul timpului aproape aceeași conformație a corpului, fizicul său fiind marcat de virilitate, putere, o masă musculară bine definită, corpul feminin și-a schimbat adesea aspectul, forma, caracteristicile, păstrând acordul cu epocile și curente specifică acestora. Observăm, totuși, că au existat linii comune de-a lungul diferitelor perioade istorice: astfel, corpul athletic al Antichității este reinterpretat, dar își păstrează principalele caracteristici în timpul Renașterii și revine în Contemporaneitate cu moda *à la garçonne* și, de asemenea, modelul femeii androgine, filiforme. Pe de altă parte, corpul voluptuos, care își are originile în imaginea lui Venus de Willendorf, reprezintă idealul feminin în Evul Mediu, secolul al XVIII-lea, în Belle Epoque - imaginea femeii burgheze, sau mai târziu în a doua parte a secolului al XX-lea. Figură a maternității, femeia a fost adesea asociată cu imaginea Fecioarei, devenind figura centrală a familiei și având rolul principal în educația și creșterea copiilor.

Construită pe dihotomia masculin-feminin, societatea păstrează în structura sa conceptul de comparație, manifestat clar în ideea de „diferență”. Această diferență este prezentă la toate nivelurile: diferența în ceea ce privește religia, statutul social, ocupațiile, drepturile, întreaga societate funcționând pe baza ierarhiilor. La aceasta se adaugă marea confruntare: războiul dintre sexe. Și aici trebuie să menționăm prăpastia majoră dintre femeie și bărbat: femeile au fost subordonate, bărbații au fost liderii jocului. Dar această poziție nu a fost acceptată de femeia din secolul al XVIII-lea, Ivan Bloch, numind acest secol «secolul femeii»⁵. Secolul al XVIII-lea a fost momentul în care femeia și-a impus poziția în societate: a devenit din simplă femeie - o doamnă, o prezență importantă în comunitate. Totodată devine din ce în ce mai educată, începe să citească, să cânte și să deseneze. Explorându-și simțurile în profunzime, femeia își descoperă puterea. Și, ca rezultat, devine punct de referință al epocii.

Odată cu evoluția femeii, criticile ce o priveau au prins amploare, și ca o consecință iminentă, imaginea ei a primit conotații dintre cele mai diferite: Diderot o considera o curtezană, Montesquieu – ca pe o prelungire a copilăriei, pentru J. J. Rousseau, femeia servește doar pentru

⁵ Bloch, Iwan, *Le Marquis de Sade et son temps : études relatives à l'histoire de la civilisation et des mœurs du XVIII e siècle*, Slatkine, 1970 (n.tr.)

a crea plăcere bărbatului, în timp ce pentru Voltaire femeia ca entitate nu contează.⁶ Chiar dacă secolul al XVIII-lea reprezintă o ușă deschisă spre modernitate, femeile păstrează încă prejudecățile lumii antice, diferențele dintre esența bărbatului și cea a femeii fiind semnificative. „Bărbatul poate să afișeze ceea ce femeia trebuie să disimuleze.”⁷ Așadar, femeia este condiționată de afișarea constantă a unei forme de inocență. Evoluția sa mentală și fizică a reprezentat o adevărată revoluție în timpul Iluminismului. Iar alături de bărbat în micro-societatea lor, familia, femeia joacă două roluri principale: cel de soție și cel de mamă.

Michel Delon susține că, în timp ce tinerii soți mizează pe complementaritatea fizică, libertinul vede orice contact fizic ca pe o consecință a discursului⁸. Aici putem vorbi despre două tipuri de libertinaj, *libertinajul în cadrul căsătoriei* și *libertinajul în afara căsătoriei*. Și, dacă în cazul primului, actanții sunt cei doi, bărbatul și femeia care formează familia, al doilea tip de libertinaj presupune o dezordine care are la bază orgii și deznădejde, agresivitate și obligație, sânge și lovituri de bici; participanții fiind străini, fără nicio legătură spirituală, unirea trupurilor fiind singurul lor punct comun. În timp ce libertinajul în cadrul căsătoriei este un libertinaj domestic, libertinajul în afara căsătoriei este un libertinaj agresiv. Michel Delon distinge între două tipuri de libertinaj, libertinaj agresiv și libertinaj hedonist. Libertinajul agresiv „trasferă eșecul în alienarea celuilalt”⁹, iar libertinajul hedonist „substituie unei virilități imaginare o masculinitate imaginativă”¹⁰: prima își cunoaște apogeul cu Sade, cea din urmă se bazează însă pe senzualitatea care poate apărea în contactul dintre două ființe.¹¹

Pentru a profunza analiza noastră, continuăm cu prezentarea corpului în mediul public și privat, comparând cele două ipostaze principale: evoluția în cadrul cultural și istoric al epocii și primii pași spre igienă, curățenia fizică. În context public, corpul este dezvăluit în saloane, pe baza mesajelor pe care le transmite, a poziției muștelor¹², a privirii, a gesturilor. Corpul este un decodor care își trădează esența, o dezvăluie și o oferă în mod deliberat spectatorilor săi. Desigur, în contextul libertinajului avem marii maestri care stăpânesc limbajul corpului, dar care, în situații limită, pierd controlul și corpul le devine din aliat inamic.

⁶ Cf. Legouvé, Ernest, *Histoire morale des femmes*, Paris, 1864, p.4 (n.tr.)

⁷ Delon, Michel, *Le savoir-vivre libertin*, éd. Hachette Littératures, 2000, p. 257(n.tr.)

⁸ Cf. Delon, Michel, *op.cit.*, p.271

⁹ *Ibidem* (n.tr.)

¹⁰ *Ibidem* (n.tr.)

¹¹ Cf. Delon, Michel, *op.cit* p.271 (n.tr.)

¹² Alunițe false plasate strategic pentru a transmite o caracteristică de bază a purtătoarei

În secolul al XVIII-lea, corpul trece printr-o expunere publică remarcabilă. Deoarece chirurgia și obstetrica au înflorit în Franța, apariția epidemiologiei a dat naștere unor organisme care protejau sănătatea publică și care, prin urmare, cereau mai multă îngrijire și atenție la starea corpului. În plus, începe să dezvolte medicamentația specifică sexualității. Aceasta din urmă, condamnată de religie, atrage și neîncrederea societății medicale, fiind văzută ca o sursă de boală. Un alt domeniu care oferă corpului un loc central este religia, care, de la botez până la ultima împărtășanie, aplică diferite tratamente corpului pentru a obține purificarea și pentru a asigura înălțarea spiritului. Acesta din urmă, prizonier al spațiului laic, trebuie să se ridice, în timp ce corpul material trebuie să se întoarcă la origini prin înmormântare. Dreptatea divină își joacă aici rolul fără rezerve.

În context profan, corpul este expus și justiției sociale și, chiar dacă în secolul Luminilor pedepsele au fost atenuate, corpul încarcerat rămâne o imagine recurentă în cotidianul epocii. Organismul suferă și simte aplicabilitatea legilor nu numai ca durere fizică, ci și ca afiliere la un stigmat social care îl plasează într-o poziție de *persona non grata*. Pe de altă parte, în particular, corpul cunoaște o nouă perspectivă asupra îngrijirii și a curățeniei. Comparativ cu secolul trecut, când decăderea a cuprins în mare parte viața socială, corpul începe să fie supus unei curățări individuale și colective, fapt care îmbunătățește starea generală de sănătate, sănătate ce se reflectă și în practicile de înfrumusețare. Frumusețea devine liberă și curată. Buzele, ochii, părul sunt frumoase ca atare, fără nicio ajustare artificială. Frumusețea emană libertate, simplitate, ușurință în mișcare. Observăm astfel o revenire la idealurile medievale, chiar dacă religia nu are o influență atât de categorică în artă și în viața socială. S-ar putea spune chiar că religia este uitată dacă luăm în considerare practicile sexuale care se dezvoltă în diferite cercuri sociale. Conceptul de bază al secolului al XVIII-lea: plăcere. Jocurile clar/obscur ale locurilor tipic libertine conturează o atmosferă erotică, un spațiu intim în care dorința și plăcerea trenează și se antrenează reciproc.

Poetica penumbrei pe care o regăsim în creațiile poezilor creoli ai secolului al XVIII-lea: Parny, Leonard sau Bertin, este redescoperită și reinterpretată în arta romanului libertin, în poetica și tehnica luminii.¹³ În timp ce luminozitatea dezvăluie pudoarea și latura cumsecade a societății, penumbra și întunericul sunt perfecte pentru desfrânare și goliciune. Astfel, vorbim în Iluminism

¹³ Delon, Michel, *op.cit.*, p.148 (n.tr.)

de o „încântare a simțurilor”¹⁴ care, prin amestecarea celor cinci simțuri în numele iubirii fizice, oferă corpului o senzualitate absolută. O senzualitate care se regăsește și în marile creații artistice ale secolului, de la literatură la pictură, corpul gol apărând ca leitmotiv. Această nuditate se găsește sub formă de studiu științific în domeniul medicinei, și asistăm astfel la o creștere a tratatelor științifice și pseudo-științifice care rezumă cercetările și descoperirile în domeniu pentru a asigura mai bine îngrijirea și tratamentul bolilor. Medicii, pseudomedicii și moașele sunt principalele grupuri care călătoresc pentru a disemina bunele practici și informațiile de specialitate necesare pentru oameni.

În tot acest context de evoluție, femeia rămâne încă asociată funcției de reproducere, fiind subiectul principal al studiului în această direcție. Încă imaginate ca opusul organelor masculine, organele genitale feminine rămân un subiect puțin cunoscut și studiat. *Traité des maladies des femmes grosses et accouchées* scris de François Mauriceau și publicat în 1668 clarifică particularitățile corpului feminin în timpul sarcinii, nașterii și lehozii, și astfel obstetrica se separă de orice altă specialitate medicală. Claude Galien, William Harvey, de Graaf, Louis Barles și Pierre Dionis sunt alte nume importante care au marcat cercetarea medicală. De la descoperirea ovarelor la rolul trompelor uterine în procesul de reproducere, medicina a contribuit la construirea vieții sociale și private a femeilor, oferind organismului feminin un loc bine meritat în lumea științifică.

În 1804, la Paris, p. J. Marie de Saint-Ursin publică *L'Ami des femmes sau lettres d'un médecin*, ce tratează influența îmbrăcămintei femeilor asupra moralei și sănătății lor, și unde a demonstrat, de asemenea, superioritatea acestora, făcând trimiteri la mitologie pentru a-și întări afirmațiile. Astfel, el a adus împreună practici de înfrumusețare, igienă, mijloace de îngrijire a sănătății pentru a oferi femeilor informațiile necesare în vederea cunoașterii și de îngrijirii corpului lor.

Întărim aceste prime observații cu o abordare teoretică, care ne ghidează în cercetare, privind ipostazele corpului în literatura libertină specifică Iluminismului. O scurtă istorie a libertinajului plasează curentul între limite culturale și morale bine determinate. Avându-și originile înainte de secolul al XVII-lea, libertinajul și-a atins apogeul în secolul al XVIII-lea, fiind mai mult decât un curent cultural sau o ideologie specifică la momentul respectiv: un mod de viață al libertinului. În secolul al XVII-lea, doctrina libertină¹⁵. Astfel, libertinul devine o prezență

¹⁴ Lever, Maurice, *Anthologie érotique –le XVIIIe siècle*, Editions Robert Laffont, Paris, 2003, p.XI(n.tr.)

¹⁵ <https://www.larousse.fr>, consulté le 24 novembre 2018, 18h16 (n.tr.)

centrală a Iluminismului în jurul căruia a fost dezvoltată o adevărată mișcare culturală. Doctrina libertină cunoaște două direcții principale: libertinajul gândirii și libertinajul moravurilor.

Libertinajul gândirii își cunoaște rădăcinile în jurul anului 1620, când tineretul Curții începe să refuze regulile impuse de moralitate și religie prin adoptarea unui comportament și a unor practici non-conformiste care nu corespund eticii timpului: tinerii batjocoresc tot ceea ce este ecleziastic. Liderul acestor manifestări libertine este Théophile de Viau (1590-1626), poet baroc și libertin care formează în jurul anului 1615 o societate secretă, alături de Boisrobert, Tristan L'Hermite și Saint-Amant, care scrie și difuzează lucrări de susținere a anticristianismului, membrii societății fiind considerați vrăjitori la momentul respectiv. În urma publicațiilor sale, Théophile de Viau a fost condamnat și a căzut în uitare, revenind pe scena literară din secolul al XIX-lea, când a fost redescoperit de Théophile Gautier. Cu toate acestea, el nu este singurul care își plasează creația sub semnul libertinajului. Jacques des Barreaux (1599-1673), prieten al lui Théophile de Viau, dedică sonete, elegii, poeziile și cântece iubitei sale, Marion Delorme, lucrarea sa fiind descoperită de Frédéric Lachèvre în prima jumătate a secolului al -XX -lea.

Literatura rămâne unul dintre principalele mijloace de diseminare a libertății de gândire. *Teofrastus redivivus*, o carte scrisă în latină și publicată între 1600 și 1700, care a fost descrisă ca un repertoriu de argumente și demonstrații desfășurate împotriva religiei și credinței în Dumnezeu, rămâne una dintre cele mai importante lucrări din istoria libertinajului. Alte studii și teze publicate la acel moment sunt: Gabriel Naudé, *Apologie pour les grandes personnages suspensictés de magie*, 1625 și *Considérations politiques sur les Coups d'État*, 1652 ; La Mothe Le Vayer, *Discours* (1655); *Traité*s (1662); *Dialogues* (1669) și Gassendi, *De vita et moribus Epicuri*, 1647.

Imaginea centrală a libertinajului, libertinul (din latinul *libertinus*, *libertini*, eliberat n. m: (În raport cu comandantul), sclav eliberat.) are două sensuri: el este un gânditor liber în conformitate cu parametrii secolului al XVIII-lea și, pe de altă parte, un hedonist care disprețuiește orice constrângere a societății și a moralității (1. Curtea. (Cel, cea) care are un comportament și o morală libere; care se complăce în plăcerile carnale fără reținere. ¹⁶). Cele două tipologii de libertini marchează cele două direcții ale doctrinei.

¹⁶ Cf. <https://www.larousse.fr>, consulté le 27 novembre 2018, 12h25 (n.tr)

Cel care a atras delimitat cele două tipuri de libertinaj a fost Pierre Bayle în 1683, în *Pensées diverses sur la comète*. Astfel are loc prima ruptură între libertinajul gândirii și libertinajul moravurilor. Acesta din urmă, considerat ca o întoarcere la ideile lui Epicur, se materializează în jurul ideii de plăcere și al căutării acesteia. În secolul al XVI-lea, în Italia, Machiavelli, Paracelsus și Cardan și-au coneput lucrările în jurul acestui deziderat. Un secol mai târziu, în Franța, Pierre Gassendi a teoretizat libertinajul moravurilor prin reabilitarea filozofiei lui Epicur. Astfel, chiar și termenii traversează epocile, își schimbă în semnificația și se transformă în acord cu perioada. Dacă în secolul al XVII-lea termenii «libertin» și «libertinaj» aveau conotații filozofice și religioase, ei le pierd aproape complet în secolul al XVIII-lea, când devin legați doar de ideea libertății morale și a comportamentului sexual extrem. Această eliberare privește în mod direct corpul și renunțarea la pudoare în numele plăcerii. Corpul libertin devine astfel un teatru liber al manifestărilor fără limite, dar toate acestea se întâmplă în spatele unui nivel educațional superior al libertinului, un aristocrat sofisticat, un bun cunoscător care își folosește cunoștințele și arta limbajului pentru a seduce și pentru a cunoaște astfel plăcerea. Dualismul corp-minte permite libertinului să-și extindă mintea prin intermediul corpului. Libertatea de a acționa joacă un rol important în procesul libertinului de a obține plăcere. Ceea ce transformă libertinul într-un călău al corpului este orientarea către o tulburare a ordinii sexuale și, în mod similar, psihologică și socială.

La intersecția acestor puncte de vedere diferite, teza noastră încearcă să ofere noi contribuții. Distingem două ipostaze ale corpului: corpul dominant și corpul dominat. Corpul dominant aparține inițiatorului actului de libertinaj, libertinul care își afișează puterea fizică și care își atacă victima atât la nivel fizic cât și la nivel psihologic. Corpul dominat, cel al victimei, este un corp emaciat, asociat cu slăbiciunea, neputința, fragilitatea și vulnerabilitatea. Cele două corpuri care se află într-o antiteză clară plasează cei doi actanți în poziții psihologice complet diferite: libertinul devorează și consumă corpul victimei, o lasă fără putere, fără vitalitate. În agonie, victima își pierde ultimele forțe și se abandonează complet desfrâului. Vorbim despre un act de dezumanizare a victimei care își pierde energia și vigoarea, devenind paralizată în fața durerii.

Pentru a încadra mai bine corpul ca entitate, continuăm cu o viziune tematică și istorică asupra romanului libertin, accentuând particularitățile unui curent care a dominat tot Secolul Luminilor. Toată suferința și revolta se întrepătrund și dau naștere unei eliberări fizice și psihice

care își găsește ecoul în literatura secolului și mai precis în lucrările reprezentative ale autorilor libertini.

Apreciat în secolul al XVIII-lea, romanul libertin «vine să dea o formă literară unui comportament social care exista deja de mult timp în Franța.»¹⁷ Pe de altă parte, Jean-Paul Sermain susține că „romanul libertin este o construcție a criticilor moderne, în nici un caz un gen recunoscut în secolele XVII și XVIII”¹⁸. El tratează teme recurente din viața nobililor: căutarea fericirii și a libertății prin plăcerea și exaltarea carnale, acestea rămânând întotdeauna legate de conceptele libertine de percepere și manifestare a revoltei interioare.

Problematica libertății se regăsește în toată esența libertină: de la idee la morală. Inevitabil, conceptul de libertate ne conduce la o serie de termeni printre care regăsim: orizontul, deschiderea, aerul, filozofia etc. și care implică bariere și limite fizice și morale. Astfel, spațiul romanului libertin nu se limitează doar la cadre închise, cum ar fi cabinete sau budoaruri, practicile libertine având, de asemenea, loc și în natură. Cu toate acestea, indiferent de cadru, el rămâne sub semnul intimității. Vorbim astfel despre o corespondență inevitabilă între aceste spații și limbajul folosit în narațiunea libertină: libertinii disimulează, nu dezvăluie; ei păstrează secretul. Împărțite în două categorii principale: libertinii și victimele, personajele romanului libertin întruchiează cei doi poli sociali ai libertinajului. Autorii creează lumi imaginare care par a fi tablouri ale realității, micro-societăți ale căror valori se regăsesc în realitatea secolului. Prin urmare, societatea devine, alături de religie (divinitate), un judecător care analizează, iartă, pedepsește. Schema romanului libertin clasic urmează aceste două decizii cruciale, iar libertinul sfârșește prin a fi pedepsit de cele două autorități supreme, în timp ce victima sa este răsplătită și reabilitată din punct de vedere social. Trebuie menționat faptul că, în cazul romanelor scrise de Marquizul de Sade, acest model tradițional se schimbă, iar libertinul este exonerat de orice fărădelege, în timp ce victima este pedepsită atât de societate, cât și de divinitate.

Dar personajele reprezintă un subiect mult mai complex. Clasificarea personajelor principale ale narațiunii libertine a stârnit interesul mai multor oameni de litere, care, conform unor criterii diferite, au dezvoltat diverse categorii. La intersecția acestor puncte de vedere diferite, teza noastră încearcă să ofere noi contribuții. Din punct de vedere filologic, acest studiu se

¹⁷ Lefter, Diana –Adriana, *La littérature des lumières-auteurs, idées, pistes de lecture*, Editura Universitaria Craiova, 2014, p. 38 (n.tr.)

¹⁸ Sermain, Jean-Paul, « *Les illustres françaises* » et le roman libertin in Cornier, Jacques, Herman, Jan, Pelkmans, Paul, eds., « Robert Challe : sources et héritages –colloque international », Peeters Publishers, 2003, p. 101 (n.tr.)

concentrează pe direcții care nu au fost încă studiate. Propunem o clasificare a personajelor în funcție de puterea lor de spirit. Astfel, ele pot fi dominante - libertinii, și a dominate - victimele. Aplicând o comparație ierarhică, continuăm cu trei subcategorii în funcție de caracterul și experiența lor: dominanții pot fi împărțiți în începători, confirmați sau experți, iar dominații pot fi novici - tinerele nevinovate și virtuozitate; începători - cei care au avut deja un prim contact cu lumea libertină; și cunoscători/cunoscătoare - personajele care participă la jocuri de seducție care simulează poziția victimei, fără a fi într-adevăr una.

Prin urmare, nuanțăm diferența care se impune între libertin și victima lui și ne lărgim analiza în direcția psihologiei și a relațiilor interdependente care se formează între cele două categorii de actanți ai romanului libertin. Deși suntem puși în fața a două tipologii principale de personaje, libertinul și victima, două personalități diferite, acestea ar putea fi plasate în cele trei roluri ale triumfiului Karpman¹⁹ dacă descompunem imaginea libertinului în două ipostaze care îi alcătuiesc caracterul său scrupulos și astfel el întruchipează fie rolul persecutorului, fie rolul salvatorului sau de călău al victimei.

Contextul cultural al Iluminismului puternic marcat de dezvoltarea mentalităților, aduce pe scena literară un gen care a fost, până în acel moment, specific lumii intime și închise a budoarului. Destinată unei societăți bine definite, nobilimea, narațiunea libertină abundă în tehnici de rafinament al limbajului fiind „produsul unei concepții aristocratice a existenței”²⁰. Libertinul este deci un om educat care stăpânește arta discursului și eleganța limbajului, care animă lumea închisă a literaturii litotei și a perifrizei, aluzivă și sugestivă²¹ și care se află departe de vulgarizarea actului de seducție tipică romanului erotic. Eroul libertin folosește limbajul ca principal mod de seducție, concentrându-se asupra strategiei de captivare și seducere a victimei și nu asupra actului final, ca în cazul romanelor erotice.

Studiul nostru vizează o abordare comparativă bazată pe un corpus compus din romane libertine prin excelență, care nu aderă universului erotic. Dacă importanța operelor libertine a fost recunoscută abia mai târziu ca fiind o categorie importantă în literatura secolului, fiind supusă

¹⁹ Danylchuk, Lynette S., Connors, Kevin J., *Treating Complex Trauma and Dissociation: A Practical Guide to Navigating Therapeutic Challenges*, Taylor and Francis Group, 2016, p. 88

²⁰ *Romans libertins du XVIIIe siècle*, Textes établis, présentés et annotés par Raymond Trousson, Ed Robert Laffont, Paris, 1993, p. IX (n.tr.)

²¹ *Ibidem* (n.tr.)

cenzurii regimului și chiar unui fel de clandestinitate recunoscută (autorii și-au ascuns adevărata identitate), fenomenul libertin rămâne însă o pagină de istorie bine punctată în istoria literaturii.

Subliniind asemănările și deosebirile în modul în care corpul este abordat pe scena libertină, lucrarea noastră se prezintă ca o reflecție asupra imaginilor corpului în general și a percepției victimă – agresor într-un context destul de subiectiv și limitat.

Următorii pași ai cercetării se ocupă de imaginea corpului în literatura libertină a secolului al XVIII-lea. Începem cu diferența masculin – feminin, așa cum este expusă în romanele din corpusul ales. În literatura libertină, corpul își cunoaște omagiul absolut. Libertinajul, în esență implică corpul și, prin urmare, literatura libertină poate fi numită o literatură a corpului. Fie că vorbim de Sade, Laclos, Duclos sau Nerciat, corpul este în fiecare caz pilonul central al moravurilor sociale și al comportamentelor unei epoci revoluționare.

La Duclos se vorbește despre o anumită fugă, corpul fiind supus efemerului, fie că se ia în considerare importanța spiritului cu corpul fizic, fie că se privim totul din punctul de vedere al simbolurilor legate de păcatul originar. În ambele cazuri, corpul fizic este doar condiția terestrialității într-un univers menținut în echilibru prin adâncimea sufletului și prin puterea virtuții.

În ceea ce privește imaginea corpului în scriitura lui Sade, acesta este supus unei perspective mai degrabă burlescă. Rătăcit în umilința spirituală, corpul victimei este adesea prins în ecourile umorului negru. Ironia sau umorul negru dă tonul scriiturii. Subtilitatea și conotația specifică a libertinilor și a clasei lor sociale subliniază, de asemenea, educația fină a aristocraților, componenta principală a actului și artei vorbirii. Găsim acest amestec perfect de ironie și sarcasm în *Justine sau nenorocirile virtuții*, unul dintre cele mai cunoscute romane scrise de Marchiz și primul publicat după ce Sade și-a recăpătat libertatea. Aici, eroina principală devine simultan victima călăilor și a creatorului ei.

Într-un mod complet diferit de Marchizul de Sade, Crébillon-fils oferă organismului un loc privilegiat, favorizând atuurile sale. Roman al pasiunilor consumate și al dorinței trupești, *Rătăcirile inimii și minții*, se concretizează în jurul eleganței corpului, comportamentului și limbajului. Corpul, element principal în relațiile ce se stabilesc între personaje, este o operă de artă în scriitura crebilloniană. Corpul este expus și se lasă pradă contemplării. Eleganța tipică aristocrației îi conferă o perspectivă de obiect artistic uman. Meilcour, personajul său principal adesea asociat cu Crébillon, a făcut primii pași în lumea libertină fiind ghidat în acest întreg proces

de către doi maeștri libertini: Madame de Lursay și Versac. Cuvântul din *Rătăcirile inimii și minții* aparține spectrului didactic, Meilcour fiind ucenicul perfect care ascultă, își schimbă opinii și convingeri și acționează în corelație cu noua viață pe care o alege.

Problematika corpului și a ipostazelor sale se dezvoltă pe niveluri distincte – seducție, persuasiune – arta vorbirii – arta de a acționa și de a reacționa. Astfel, corpul cunoaște trei dimensiuni fizice: sănătos, nesănătos sau mutilat (rănit) .

Asociat cu tinerețea, frumusețea și vitalitatea, corpul aflat într-o stare bună de sănătate este un corp în care se regăsește echilibrul interior/exterior și al cărui aspect denotă o armonie imperturbabilă a minții. Pe de altă parte, avem corpul nesănătos, corpul libertinilor, cel al ticăloșilor, un organism născut în condiții bogăție, rămâne lipsit de substanță, pierzându-și capacitatea de a simți dinspre interior. Echilibrul interior – exterior nu mai există și, prin urmare, simțurile sale pot fi stimulate doar din exterior, doar de alte corpuri, ca efect secundar al plăcerii. Acest corp nu este capabil să perceapă plăcerea de a privi natura sub toate formele sale sau de a asculta muzica. Pentru corpul nesănătos, plăcerea este orgasmul, este descoperirea deliriului corpului prin intermediul unui alt corp. Cu toate acestea, corpurile nesănătoase ale literaturii libertine rămân entități educate ale societății. Adevărații libertini nu duc lipsă de cultură și nu trebuie să uităm că în spatele fiecărui nebun se află un vechi gânditor sau un aristocrat care a crescut și s-a dezvoltat în înalta societate. Fie că vorbim despre Valmont, Versac, Madame de Lursay sau Madame de T... - inițiatorea lui Damon, aceștia fac parte din elita socială, educați în lumea marilor saloane. Ei sunt maeștri ai limbajului, ai artei persuasiunii, ai plăcerii, ai exploatarea simțurilor întru atingerea tuturor acestor obiective și pentru păstrarea unei poziții privilegiate într-o lume în care disimularea prezidează.

A treia valență a corpurilor libertine este aspectul care vizează corpul rănit, traumatizat, zdrobit, mai precis corpul mutilat. Aparent mai aproape de medicină decât de literatură, corpul mutilat apare în literatura libertină ca obiect recurent al torturii și al plăcerii. În acest caz, conexiunea dintre cele două mari preocupări ale Iluminismului: literatura și medicina, este stabilită de corpul care este supus unei analize și înțelegeri mai complexe privind anatomia omului. Astfel, în timp ce în medicină se dezvoltă o nouă ramură, literatura libertină, și mai precis literatura lui Sade, a constituit o direcție importantă în evoluția și dezvoltarea literaturii corpului. Bine - cunoscuta Justine întruchipează toate nenorocirile pământești. Trupul său zdrobit este mutilat de lume și se dovedește inutil în transcendența sa către absolut.

Pentru a evidenția mai clar statutul corpului în literatura libertină, abordăm problematica aparenței prin intermediul diferitelor manifestări așa cum le regăsim în fragmente din corpusul ales care ne oferă posibilitatea de a defini contextele în care corpul apare. Explorarea unui corpus atât de bogat este o problemă transfrontalieră între imaginea fizică și proiecția psihică. Desigur că de fiecare dată când ne gândim la libertinaj, alunecăm cu ușurință spre ideea de sexualitate extremă și de exploatare a corpului în numele plăcerii. Este suficient să evocăm una dintre lucrările lui Sade pentru a crea o impresie falsă cu privire la acest curent cultural. Libertinajul poate fi privit ca un studiu socio-psihologic al corpului, dar este necesar să se cunoască diferența dintre cele două tipuri de libertinaj: libertinajul gândirii și libertinajul moravurilor. Aceasta clasificare marchează diferența care ne aduce mai aproape de manifestarea libertății la ambele niveluri. Într-adevăr, problema libertății acoperă întreaga panoplie de expresii ale libertinajului. De la libertini la victime, personajele aspiră la o formă de eliberare: Madame de T... vrea să preia controlul, Damon vrea să intre în lumea saloanelor; Madame de Lursay vrea să-și manifeste toată puterea de seducție cu tânărul Meilcour – care vrea doar să experimenteze; Madame de Merteuil, care posedă un suflet libertin prin excelență, încearcă să-și elibereze durerea prin răzbunare, Cécile de Volanges visează la acceptare. Toate aceste forme de libertate sunt supuse unui element cheie în lumea libertină: discursul. Întreprins de marii maeștri libertini pentru a-și atinge scopul, discursul libertin seduce, convinge, și conduce la cucerirea victimei.

Și dacă orice discurs libertin este un mijloc de convingere, disimularea este stâlpul. Discursul libertin nu este despre cuvinte, ci despre motivele pentru care acestea au fost rostite sau scrise (asemeni romanului epistolar). A acționa asupra altora devine un crez libertin care definește jocul libertin și se bazează pe dorința de a fermeca și de a domina.

Cu toate acestea, orice conexiune masculin - feminin are drept catalizator aspectul fizic. Femeia rămâne încă supusă constrângerilor de frumusețe și înfrumusețare, chiar dacă vorbim despre un context în care elogiem naturalul. Din imaginea iluministă a femeii dispar tehnicile de înfrumusețare, cum ar fi machiajul sau părul foarte coafat. După cum s-a subliniat în prima parte a studiului nostru, frumusețea emană libertate, simplitate, ușurință în mișcare – în secolul libertății totul se află sub semnul liberului -arbitru: corpul, spiritul, societatea, relația cu divinitatea, tot ceea ce implică sacrul și profanul. Femeia trebuie să afișeze o feminitate mai puternică, să lupte împotriva diferențelor de percepție sexiste, dar, în același timp, să își păstreze pudoarea într-un

mediu al voluptății și eleganței, care într-un context de căutare a identității devine un portret universal al femeii.

Identificăm astfel două tipuri de frumusețe feminină: frumusețea aparentă și frumusețea transcendentă. Supusă efemerului, frumusețea aparentă este o formă de frumusețe superficială, sporită de factorul tinerețe, care definește fetele și femeile tinere și care constă în fermitatea pielii, lipsa ridurilor, o stare de sănătate bună, dorința de a cunoaște lumea mai bine și privirea care încă poartă amprenta adolescenței. În context libertin, frumusețea aparentă implică problematica privirii și determină un prim contact prin funcționarea ca adjuvant în procesul de seducție. Frumusețea lui Horensse este cea care încântă simțurile lui Meilcour și îl plasează într-o stare de fascinație înaintea frumuseții tinerei fete de la Operă. Pe de altă parte o avem pe Madame de Lursay, care înfățișează o frumusețe tipică pentru perioada în care corpul voluptos inspiră și trimite la pasiunea care înflăcărează mintea și care vine pentru a completa imaginea mamei și încă o dată. Astfel, Meilcour se află în fața unei autorități materne care îi ghidează pașii în viață.

Cu toate acestea, cele două tipuri de frumusețe nu pot fi împărțite doar în funcție de vârsta femeilor, deoarece transcendența frumuseții poate caracteriza și tinerii cu o minte bogată și liberă. Așadar ar fi mai potrivit să le diferențiem în funcție de mai mulți factori, cum ar fi: sănătatea, maturitatea (am putea înțelege și vârsta femeilor în cauză), caracterul, interacțiunea socială, tot ceea ce definește femeia în totalitatea ei expresivă. Acesta este cazul doamnei de Selve al cărui caracter se reflectă pe față și în privire, transformând-o într-o adevărată frumusețe transcendentă. O altă perspectivă a frumuseții corpului feminin este pusă în evidență de Crébillon-fils în *Le Sylphe*. Corpul femeii este caracterizat printr-o anume venustate, dar care nu este descrisă propriu-zis de către autor. În timp ce Zulica realizează sincronul dintre frumusețea corpului său și jocurile dulci ale libertinajului, Zéïnis, adolescentul care animă ultima scenă de dragoste a unuia dintre cele mai controversate romane scrise de Crébillon-fils, aduce libertinajul într-un context romantic.

Prin urmare, frumusețea completează universul libertin cu o urmă enigmatică care dă personajelor și mai precis femeilor o putere dominantă. Fie că suntem puși în fața unei femei oneste sau a unui libertine adevărate, frumusețea le oferă bunul de care au nevoie pentru a-și atinge obiectivele.

Astfel, ne întoarcem la problema disimulării, care este refrenul oricărei acțiuni libertine. Moravurile, atât de necesare într-o lume marcată de deznădejde, își pierd consistența, uneori fiind

date uitării. Libertatea se manifestă excesiv astfel că majoritatea locurilor publice (saloane, cafenele) devin adevărate școli de libertinaj. Procesul de iluminare specific Secolului Luminilor se regăsește și în literatura libertină, care se țese în jurul tendințelor epocii. Motivul inițierii unei persoane tinere în lumea saloanelor este identificabil în mai multe scrieri, inclusiv în *Rătăcirile inimii și minții* de Crébillon sau *Point de lendemain* de Vivant Denon. Cele două romane au ca scop o evoluție a personajului principal în care amprenta spațiului este marcantă pentru modalitatea de interiorizare a aspectelor vieții.

Această viziune ne oferă posibilitatea de a privi romanul libertin dintr-un punct de vedere diferit, acesta nemaifiind o formă literară a dezmățului, ci mai degrabă o adaptare scrisă a evoluției într-o lume a scăderii moralității. O problemă profund influențată de această pierdere a eticii este statutul femeii. În operele libertine suntem puși în fața unei imagini recurente: femeia în afara căsătoriei. Ea întruchipează fiecare manifestare feminină: de la maestra libertină la femeia sensibilă, de la amantă la confidentă, de la femeia înțelegătoare la răzbunătoare, de la virtuoaasă la libertină. Aceste observații sunt susținute de o abordare teoretică care oferă studiului nostru o consistență științifică, studiile lui Michel Delon sau ale lui Michel Foucault oferindu-ne un suport fundamental pentru analiza noastră. Prin urmare, ne propunem ca studiul nostru să retraseze principalele frontiere ale literaturii libertine. Cu toate acestea, nu pretendem un caracter exhaustiv al acestuia, limitându-ne la câteva romane direct legate de imaginea corpului și de ipostazele acestuia.

Dar, în timp ce literatura Iluminismului tratează ca teme principale: evoluția, revoluția, călătoriile către sine, dar și fizice, literatura libertină este mai degrabă dedicată artei vorbirii, gesticii și codificării ingenioase a mesajelor. Discursul corpului și discursul despre corp fac parte din studiul nostru care se concentrează pe pluridimensionalitatea comunicării non-verbale. Subliniem astfel adevăratul libertinaj al moravurilor, care implică mai mult decât un corp lăsat pradă plăcerilor, este preambulul unei discuții, gesturile, privirile, mișcările, reprezentând, în fond, invitația la o viitoare conexiune fizică. Pentru redactarea acestei secțiuni am avut ca punct de plecare studiile lui Roland Barthes, Sophie de Mijolla-Mellor, Robert Mauzi și Michel Foucault

și, în special, cartea sa intitulată *Istoria sexualității, volumul 1 Voința de a ști*²², care prezintă corpul în diferite ipostaze, atât publice, cât și private, într-un mod clar și detaliat.

Dihotomia public-privat în ceea ce privește caracterul dublu al corpului este cea mai adecvată modalitate de a percepe corpul ca pe un univers complet și complex de analiză. În context libertin, corpul devine obiect principal al exploatării prin dezvelirea și dezvăluirea sa. O analiză complexă a actului sexual în accepțiune libertină ne plasează în fața unui joc veneric care, conform voinței participanților, poate fi împărțit în două mari categorii: cu consimțământ și fără consimțământ. Contactul fizic cu consimțământ poate, la rândul său, să aibă două forme: exhibiționismul (atunci când actul sexual are loc într-un spațiu public) sau actul sexual consensual (atunci când acesta are loc într-un spațiu privat). Această defalcare a modurilor în care sexualitatea se manifestă cu consimțământ marchează diferența dintre un contact orgiastic și dorința manifestată bilateral de a descoperi și explora plăcerea.

Pe de altă parte, recunoaștem practica sexuală fără consimțământ, care indiferent unde are loc, actul sexual devine un joc de dominație – supunere de unde libertinul își primește satisfacție, iar victima simte doar durere și umilință. Principala diferență este că într-un spațiu mai degrabă privat, îngenuncherea victimei este ferită de orice formă de protest public. Cu toate acestea, amprenta psihologică rămâne greu de depășit.

Toate cele patru cazuri de punere în scenă a libertinajului de moravuri implică o explorare a simțurilor care duce la exaltarea minții. Diferența majoră dintre cele două categorii este voința participanților. Pe de o parte, avem acordul care implică crearea atmosferei, preambulul, existența, în majoritatea cazurilor, a discuțiilor care preced actul în sine, pe de altă parte, avem lipsa consimțământului care dă naștere obligației de a se supune capriciilor maestrului - agresor. Și astfel, în timp ce primele practici pot fi încadrate într-un libertinaj al spiritului, al doilea este lipsit de orice componentă spirituală și duce doar către zona întunecată a libertinajului: exploatarea corpului. Corpul suferă și în martiriul său devine materie mutilată în numele plăcerii.

Pentru o mai bună reliefare a componentei comunicaționale a corpului, continuăm cercetarea prin analizarea a două tipuri de discurs: discursul corpului și discursul despre corp.

Discursul corpului tratează capacitatea corpului de a transmite mesaje prin gesturi, priviri, mișcări, care formează preambulul discuției libertine, invitația la următoarea legătură corporală, pasul complet spre un libertinaj complet al moravurilor. O lucrare care tratează importanța

²² Foucault, Michel, *Histoire de la sexualité*, tome 1, *La volonté de savoir*, Ed. Gallimard, 1976

comunicării non-verbale în dezvoltarea emoțiilor este *Le corps parlant : savoirs et représentation des passions au XVIIIe siècle* unde Lucie Desjardins îl citează pe Marin Cureau de la Chambre, accentuând legătura puternică care există între ochi și suflet. Ochii câștigă astfel un loc mai important chiar decât gesturile și mișcările în actul de comunicare datorită capacității lor de a străluci, penetra, ignora, aproba sau refuza. Emoțiile sunt afișate pe față ca pe o pânză, care este bine exemplificată în *Rătăcirile inimii și minții* de Crébillon unde apariția verbelor („a vedea”, „a privi”) și a substantivelor („ochi”, „privire”) legate de vedere ne transpune într-un cadru mai degrabă destinat vizualului. Meilcour și Madame de Lursay devin protagoniștii unui joc al privirilor care se conturează în spatele voinței și traversează corpul și limbajul studiat care ar putea fi afectate de disimulare. Prin intermediul vederii, ochii creează o legătură, o conexiune între cei doi. Această legătură este totuși diferită de emoția resimțită atunci când Meilcour o privește pe Hortense. Prima lor întâlnire la Operă marchează trecerea de la vedere la privire (folosirea verbelor: „a vedea” -> „a privi”): Meilcour vede oamenii la Operă, dar o privește pe Hortense. Forța privirii îi oferă tânărului Meilcour o altă perspectivă asupra relației cu femeile, ochii devenind astfel un instrument de analiză fizică și principala ușă către autenticitatea umană.

Aspectul și mai precis modul de a privi (languros) devine în *Le Sopha* de Crébillon jocul principal de seducție. Actorii poveștilor lui Amanzéi (Zulma și Phémine sau Zulica și Nassès) sunt conectați prin forța privirilor. Abandonându-se privirii celuilalt, personajele experimentează bucuria simțurilor – principala manifestare a dorinței în plan fizic.

Alături de privire, o altă amprentă a corporeității este recurența apariției mâinii și extinderea ei, brațul, care în funcție de persoana care inițiază gestul, poate avea un rol defensiv sau ofensiv. În timp ce victima își folosește mâinile pentru a se apăra, agresorul le folosește pentru a-și îngenunchea victima. În acest fel Sade aduce în aventurile lui Justine simbolul mâinii. Tratamentele extreme pe care eroina principală trebuie să le îndure din partea călăilor ei - călugării, Rodin, la Dubois sau Cœur-de-fer – sunt duse la bun sfârșit prin forța mâinii. Și în scena care îi surprinde pe Justine și Saint-Florent este o acțiune la nivelul mâinilor care o determină pe Justine să-i spună motivul fugii ei. În acest caz, libertinul o atrage pe Justine în jocul său, făcând un gest de delicatețe și care creează o imagine falsă asupra lui: "Tu esti pentru mine averea și viața, Thérèse", a adăugat el, sărutându-mi mâinile, [...]"²³.

²³ De Sade, Donatien Alphonse François, *Justine ou Les Malheurs de la vertu*, En Hollande, Chez les Libraires Associés, Girouard, Paris, 1791, Ière partie, p.79 (n.tr.)

Mâna este legătura principală și între personajele din *Rătăcirile inimii și minții* de Crébillon și din scurtul roman al lui Denon (*Point de lendemain*) în contextul relațional al narațiunii.

Astfel, corpul devine un instrument de comunicare în sine, care se manifestă diferit la libertini și victime. Vorbim despre modul în care are loc schimbul de energie: corpul victimei funcționează ca un burete care absoarbe durerea, în timp ce corpul libertinului emite sub formă de impulsuri energia sa puternic negativă și primește prin intermediul simțurilor, plăcere.

Cercetarea noastră este edificată pe baza teoretică dezvoltată de Michel Foucault în primul volum al *Istoriei sexualității*, unde descrie manifestarea dorinței și a puterii sub formă de impulsuri, o idee care a fost considerată inadecvată de psihanaliști. Aceste impulsuri conduc corpul libertin spre o încântare a simțurilor atât de dorită în procesul de cunoaștere deplină a plăcerii.

Ultima parte a studiului nostru tratează discursul despre corp, modalitatea de a-l descrie și de a-i surprinde caracteristicile. Cele două personaje care rămân emblematice pentru libertinaj sunt Madame de Merteuil și Vicontele de Valmont. Cei doi maeștri libertini, două figuri remarcabile, depășesc simplul rol al libertinului supus plăcerii carnale, aceștia transpunându-și relația într-o atemporalitate literară. Legătura ce se creează între cei doi mari libertini evoluează de la complicitate la conflict, reușind să-și atingă scopul datorită strategiilor libertine care depășesc practicile lingvistice simple: «persuasiune, convingere, lingușire»²⁴ devenind armele perfecte alături de arta discursului. Laclos realizează împletirea perfectă între cele două prin intermediul litotei, hiperbolei și eufemismelor, și transpunând totul în registrul implicit reușește să creeze un univers libertin complet.

Pe de altă parte, Marchizul de Sade mută discursul libertin despre corp într-o zonă mai explicită, fără utilizarea diferitelor tehnici de înfrumusețare a expresiei. El recurge astfel la o expunere directă a libertinajului, unde personajele nu își construiesc discursiunile folosind eufemisme sau aluzii. Limbajul elevat al lumii aristocrate este uitat de divinul marchiz. Acesta împinge libertinajul într-un context mai franc, și chiar dur sau brutal. Nu cuvintele sunt cele care încadrează actul libertin în sine, ci imaginea care devine astfel principalul mijloc de transmitere a emoției în universul sadian. Scenele descrise sunt intensificate de interdependența metaforă – comparație care introduce componenta spirituală și formativă prin evocarea valorilor antice și

²⁴ Lefter, Diana-Adriana, *La littérature des lumières, Auteurs. Idées. Pistes de Lecture*, Ed. Universitaria, Craiova, 2014, p.101 (n.tr.)

naturale, identificate în *Filozofia în boudoir*, unde Madame de Saint-Ange invocă mai multe simboluri ale lumii antice și ale iubirii: Cythère, Eros, trandafirii. Corpul teluric dobândește în lucrările lui Sade o forță transdimensională și transcende epocile pentru a transmite mai eficient esența emoțiilor.

În concluzie, ipostazele corpului libertin nu depășesc frontierele epocilor într-un mod imuabil, ele rămânând întotdeauna în acord cu tendințele și noile perspective. Corpul libertin așa cum este dezvăluit în literatura libertină a Iluminismului rămâne mai degrabă legat de pământesc și profan, dorința și plăcerea fiind etapele pe care trebuie să le parcurgă și să le depășească pentru a avea acces la eliberarea absolută. Totuși, în acest dans al imaginilor, trebuie să delimităm clar cele două ipostaze principale ale corpului: cea dominată -a victimei- și cea dominantă- a libertinului care se materializează prin acțiuni care pot fi: acte voluntare sau fortuite. Și în timp ce primele sunt înfăptuite sub un impuls intrinsec, cele din urmă sunt supuse hazardului, necunoscutului. În acest joc libertin, corpul este supus unei metamorfoze care, conform celor trei criterii principale: vârsta, starea de sănătate și experiența de viață, o transformă într-o imagine mai mult sau mai puțin onestă. Prin urmare, corpul poate fi: sănătos, nesănătos și mutilat, o importanță capitală în această clasificare având-o expunerea corpului – de la Crébillon la Sade – așa cum acesta este dezvăluit în romanele din corpus. Fiecare categorie vine cu un mesaj de transmis și astfel corpul depășește cuvântul devenind principalul mijloc de comunicare.

Corpul din opera libertină se transformă într-o poetică a materiei bine construită, toate aventurile sale dând o formă organică ideilor și emoțiilor care animă mintea. Această formă de libertate manifestată fizic în diferite ipostaze corporale ridică corpul la nivelul unui instrument de artă pentru cea mai controversată literatură a Iluminismului.

Bibliografie

1.1. Corpus:

De Crébillon, Claude – Prosper Jolyot, *Les Égarements du cœur et de l'esprit* in *Romans libertins du XVIIIe siècle*, Textes établis, présentés et annotés par Raymond Trousson, Ed Robert Laffont, Paris, 1993

De Crébillon, Claude – Prosper Jolyot, *Le sophia* in *Œuvres complètes*, Nouvelle édition revue et corrigée, tome troisième, A Maestricht, Chez Jean – Edme Dufour & Philippe Roux, imprimeurs - libraires, associés, 1779

De Crébillon, Claude – Prosper Jolyot, *Le Sylphe*, in *Œuvres complètes*, t. I, Paris, Classiques Garnier, 1999

Denon Vivant, Dominique, *Point de Lendemain* in *Romans libertins du XVIIIe siècle*, Textes établis, présentés et annotés par Raymond Trousson, Ed Robert Laffont, Paris, 1993

De Laclos, Choderlos, *Les Liaisons dangereuses*, Lettres recueillies dans une société, et publiées pour l'instruction de quelques autres, Bruxelles, Libraire universelle de J. Rozez, 1869, tome premier

De Laclos, Choderlos, *Les Liaisons Dangereuses. Lettres recueillies dans une société, et publiées pour l'instruction de quelques autres.*, Tome II, Londres, 1796

De Sade, Donatien Alphonse François, *Justine ou Les Malheurs de la vertu*, En Hollande, Chez les Libraires Associés, Girouard, Paris, 1791

De Sade, Donatien Alphonse François, *La Philosophie dans le boudoir*, Gallimard, 1998

De Sade, Donatien Alphonse François, *Les 120 Journées de Sodome, ou l'Ecole du libertinage*, texte établi par Eugène Dühren, Club des Bibliophilès, 1904, IIIe partie

Duclos, Charles Pinot, *Les confessions du comte de **** in *Romans libertins du XVIIIe siècle*, Textes établis, présentés et annotés par Raymond Trousson, Ed Robert Laffont, Paris, 1993, p. 182

1.2. Bibliografie critică

a. Lucrări despre corp și corporeitate

Angenot, Marc, *Les Champions des femmes: Examen du discours sur la supériorité des femmes, 1400 – 1800*, L'Es Presses de L'université de Québec, Montréal, Canada, 1977

Artaud de Montor, Alexis-François, *Machiavel : son génie et ses erreurs. (2 tomes)*, 1833, Tome 2

Danylchuk, Lynette S., Connors, Kevin J., *Treating Complex Trauma and Dissociation: A Practical Guide to Navigating Therapeutic Challenges*, Taylor and Francis Group, 2016

Barthes, Roland « En appendice à la première partie. Droit dans les yeux », *L'Obvie et l'Obtus. Essais critiques III*, Paris, Le Seuil, coll. « Tel Quel », 1982

Bohler, Sébastien, *Que disent nos sourcils?*, 25 mai 2018, en ligne sur <https://www.cerveauetpsycho.fr/sd/psychologie-evolutionniste/que-disent-nos-sourcils-13205.php>, consulté le 16 juillet 2020, 18h52

Bruhat, J., *Histoire du mouvement ouvrier français*, t.Ier, Editions sociales, Paris, 1952

de Goncourt, Edmond et Jules, *La femme au dix huitième siècle*, Paris, 1898

Daumas Maurice, *La sexualité dans les traités sur le mariage en France, XVIe-XVIIesiècles*, Revue d'histoire moderne et contemporaine, 2004/1 (n°51-1)

Delon, Michel, *Le principe de la délicatesse*, éd. Albin Michel, 2011

De Mijolla- Mellor, Sophie : *Représentation du corps et appel au persécuteur dans la problématique perverse* [Article publié dans Topique 2007/3 \(n° 100\)](https://www.cairn.info/revue-topique-2007-3-page-103.htm), pages 103 à 145, en ligne : <https://www.cairn.info/revue-topique-2007-3-page-103.htm>, consulté le 12 décembre 2018, 15h42

Desjardins, Lucie, *Le corps parlant: savoirs et représentation des passions au XVIIe siècle*, Presses Université Laval, 2001

Dionis, Pierre, *L'anatomie de l'homme*, Paris, Laurent Doury, 1706

Du Laurens, André, *Toutes les œuvres de M. André du Laurens*, Rouen, Raphaël du Petit, 1621

Engels, Fr., *Le matérialisme historique*, en « Etudes philosophiques », Editions sociales, Paris, 1947

Foucault Michel, *Histoire de la sexualité, Tome Ier, La volonté de savoir*, Ed. Gallimard, 1976

Gurian, Michael, *Miracolul baietilor*, Ed.Trei, 2017

Houdoy, J., *La beauté des femmes dans la littérature et dans l'art du XIIIe au XVIe siècle.*

Analyse du livre de Niphus : « Du beau et de l'amour », Paris, 1876

La revue du praticien, vol.58, le 15 février 2008, Article : *Au XVIIIe siècle, le corps au travail*, Arlette Farge

Le Breton, D., *La sociologie du corps*, PUF, Paris, 1992

Lefort, Claude, *Le travail de l'œuvre : Machiavel*, Paris, Gallimard, 1972

Lever, Maurice, *Anthologie érotique –le XVIIIe siècle*, Editions Robert Laffont, Paris, 2003

Luynes, Charles-Philippe d'Albert, duc de, *Mémoires du duc de Luynes sur la cour de Louis XV (1735-1758)*, publiés sous le patronage de M. le duc de Luynes par Louis Dussieux et Eudore Soulié, Paris, Firmin Didot, 1860-1865

Muchembled, Robert, *Insoumises. Une autre histoire des Françaises, XVIe-XXIe siècle*, Editions Autrement, Paris, octobre 2013

Puzos, Nocdos, *Traité des accouchements*, Desaint et Saillant, Paris, 1759

Robert B. Baker, *The Cambridge World History of Medical Ethics*, New York, Cambridge University Press, 2009, ch. 7 (Medical Ethics through the Life Cycle in Europe and the Americas)

Shorter Edward, *Naissance de la famille moderne*, Paris, Seuil, 1977.

Vigarello, Geoges, *Histoire de la beauté. Le corps et l'art d'embellir de la Renaissance à nos jours*, Editions du Seuil, septembre 2004, Paris

Vigarello, Georges, *Histoire du corps. 1. De la Renaissance au Lumières*, Editions de Seuil, 2005

Villermé, Louis René, « Ovaire », *Dictionnaire des sciences médicales*, t. 39, 1819

Zeldin Théodore, Histoire des passions françaises, 1. Ambition et amour, Paris, Seuil

b. Lucrări despre libertinaj și literatura libertină

Andrei, Carmen, *Philosophie du plaisir dans deux mémoires libertins des lumières : Félicia ou mes fredaines et le doctorat impromptu d'Andréa de Nerciat*, en ligne sur

<http://www.diacronia.ro>, consulté le 19 décembre 2018, 16h00

Ariès, Philippe, Duby, Georges, *Histoire de la vie privée*, Editions du Seuil, Paris, 1986

Azeroual, Sidi Omar ; Université Cadi Ayyad, Marrakech ; article : L'amour du libertin.

Analyse du discours équivoque de la lettre XXXVI des Liaisons dangereuses, dans *Thélème. Revista Complutense de Estudios Franceses*, Vol 30, Núm. 2 (2015) 173-181

Barthes, Roland, *Sade, Fourier, Loyola*, Editions du Seuil, 1971

Benedict, P., *Bibliothèques protestantes et catholiques à Metz au XVIIe siècle*, Annales ESC, 1985

Blanchot, Maurice, *Sade et Restif de La Bretonne*, Editions Complexe, 1986

Bloch, Iwan, *Le Marquis de Sade et son temps : études relatives à l'histoire de la civilisation et des mœurs du XVIII e siècle*, Slatkine, 1970

Bucur, Alis – Elena, *Concepts moraux, philosophiques et sociaux dans Ernestine et Oxtiern de D.A.F. de Sade*, mémoire de licence, Université de Pitesti, 2013

Charles-Daubert, Françoise, Spinoza et les libertins, publié le 3 mai 2004,

<http://hyperspinoza.caute.lautre.net/Spinoza-et-les-libertins-par-Francoise-Charles-Daubert>

Charles, Victoria, Carl H. Klaus, *Le Rococo*, Parkstone Press International, New York, USA

Coulet, Henri, *Le Roman jusqu'à la Révolution*, A.Colin, Paris, 1967

De Laclos, Choderlos, *Les Liaisons dangereuses*, Le Livre de poche, *Classiques*, Librairie Générale Française, 2002

Delon, Michel, *Le savoir-vivre libertin*, éd. Hachette Littératures, 2000

Delon, Michel, Mauzi, Robert, Menant, Sylvain, *De l'encyclopédie aux méditations*, GF Flammarion, 1998, Paris

Engels, Fr., *Anti-Dühring*, Paris, Editions sociales

Feuille de correspondance du libraire ou Notice des Ouvrages publiés dans les différents Journaux qui circulent en France et dans l'étranger, et par le moyen de laquelle il met les Correspondants au courant des nouveautés, Chez AUBRY, Libraire et Directeur du Cabinet bibliographique, Paris, 1791

Genand Stéphanie, *Le libertinage existe-t-il au féminin ? Le cas Justine dans l'œuvre de Sade*, en ligne sur <https://www.cairn.info/revue-de-la-bibliotheque-nationale-defrance-2015-2-page-14.htm>, consulté le 7 mai 2019, 11h03

Goldzink, Jean, *Libertinage et politique dans le roman libertin des Lumières* in « Littératures classiques », No.2/2004

Hauc, Jean-Claude, *Aspects du roman libertin du XVIIIe siècle*, en ligne sur <https://www.humanite.fr>, consulté le 18 décembre 2018, 9h04

Kahan Bokobza, Michèle, *Libertinage et folie dans le roman du 18e siècle*, Peeters Publishers, 2000

Laugaa Traut, Françoise, *Lectures de Sade*, Paris, Armand Colin, 1973

Lefter, Diana, *Marques de l'affectivité dans le discours séducteur du Don Juan de Molière*, www.philologie-romane.eu/files/1913/6871/2882/200711.f.pdf

Legouvé, Ernest, *Histoire morale des femmes*, Paris, 1864

Le Spectateur du nord, Journal politique, littéraire et moral, octobre, novembre et décembre, 1797, A Hambourg, chez Pierre François Fauche et comp., Imprimeurs et Libraires, tome quatrième

Maffesoli Michel, *Vie publique-vie privée*, In Réseaux, volume 1, n°3, La communication au quotidien

Maurseth, Anne Beate, *Les Bijoux indiscrets* un roman de divertissement, en ligne sur <https://journals.openedition.org>, consulté le 19 décembre 2018, 17h46

McCallam, David, *L'Art de l'équivoque chez Laclos*. Genève, Droz, 2008

Mercier, Louis-Sébastien, *Tableau de Paris*, publié en 1781, édité sous la direction de Jean-Claude Bonnet, Paris, Mercure de France, 1994

Moreau, Isabelle, *Libertinisme et philosophie*, en ligne sur <https://linkspringer.com>, consulté le 27 novembre 2018, 11h36

Mornet, Daniel, « *Les Enseignements des bibliothèques privées (1750-1780)* », Revue d'histoire littéraire de France, Paris, Colin, 1910

Moulin, Fabrice, *L'espace commode du libertin : les mutations des intérieurs aristocratiques dans les traités d'architecture et le roman libertin des Lumières*, Armand Colin, « Romantisme » no.168, 2015/2, pages 29 à 38, en ligne sur <https://www.cairn.info>, consulté le 18 décembre 2018, 16h44

Naudé, Gabriel, Parisien, *Considérations politiques sur les coups d'Etat, 1668*

Ost, François, *Sade et la loi*, Odile Jacob, 2005

Pintard, René, *Le Libertinage érudit dans la première moitié du XVIIIe siècle*, Editions Slatkine, Genève, 2000

Raymond, Jean, *Un portrait de Sade*, Actes Sud, 1989

Romans libertins du XVIIIe siècle, Textes établis, présentés et annotés par Raymond Trousson, Ed Robert Laffont, Paris, 1993

Romanus Cessario, *Le Thomisme et les thomistes*, Paris, Cerf, coll. « Histoire du christianisme », 1999

Sermain, Jean-Paul, « *Les illustres françaises* » et le roman libertin in Cornier, Jacques, Herman, Jan, Pelkmans, Paul, éd., « Robert Challe : sources et héritages – colloque international », Peeters Publishers, 2003

Seylaz, Jean- Luc, *Les Liaisons dangereuses et la cration romanesque chez Laclos*, Libraire Droz, Genève, 1998

Starobinski Jean, *L'invention de la liberté (1700-1789)*, A.Skira, Genève, 1987

Stendhal, *De l'Amour*, Paris, Gallimard, coll. « Folio », 1992, p. 87 [chapitre 27, « Des regards »]. À propos des yeux de Mathilde de la Môle : « J'y lis toujours un fond d'examen, de sang-froid et de méchanceté. » (*Id.*, *Le Rouge et le Noir*, in *Romans et nouvelles I*, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade », 1952

Trousseau Raymond, *Libertins, libertinage* in www.bon-a-tirer.com, revue littéraire en ligne, <http://www.bon-a-tirer.com/volume8/rt/html>, consulté le 27 novembre 2018, 12h45

Vercruyse, Jérôme, « *Charles Duclos, Les Confessions du Comte de ***. Introduction et notes par Laurent Versini, 1969 [compte-rendu]* », *Dix-huitième Siècle*, vol. 4, no 1, 1972, p. 385-386, en ligne sur https://www.persee.fr/doc/dhs_0070-6760_1972_num_4_1_1018_t1_0385_0000_3, consulté le 12 juillet 2020, 10h52

Versini, Laurent, *Laclos et la tradition. Essai sur les sources de la technique des « Liaisons dangereuses »*, Paris, Klincksieck, 1968

Versini, Laurent, *Le Roman épistolaire*, Paris, PUF

Versini, Laurent, *Les Confessions du comte de ****, éd.crit. Paris, Didier, 1969

Wahlberg, Martin, article : *Musique et libertinage*, en ligne sur <https://www.humanite.fr/node/402896>, consulté le 5 juillet, 22h34

c. Lucrări de istorie literară

Darcos, Xavier, *Histoire de la littérature française*, Hachette, Paris, 1992

Delon, Michel, Mandalain, Pierre, *La Littérature française du XVIIIe siècle*, Paris, PUF, 1996

Delon, Michel, Mauzi, Robert, Menant, Sylvain, *De l'encyclopédie aux méditations*, GF Flammarion, 1998, Paris

Favre, Robert, *La littérature française - histoire et perspectives*, Presses Universitaires Lyon, 1998

Lefter, Diana-Adriana, *La littérature des lumières, Auteurs. Idées. Pistes de Lecture*, Ed. Universitaria, Craiova, 2014

Lipatti, Valentin, *Le dix-huitième siècle français*, Editura Didactica si pedagogica, Bucuresti, 1976

Mustatea, Alexandrina, *Littérature française du XVIIIe siècle*, Ed. Pygmalion, Pitesti, 2000

Précis de littérature française du XVIIIe siècle, sous la direction de Robert Mauzi, avec la collaboration de Sylvain Menant et Michel Delon, Presses Universitaires de France, Paris, 1990

Séguin, Marie –Sylvie, *Histoire de la littérature en France au XVIIIe siècle*, Hatier, Paris, 1992

Zarnescu, Crina-Magdalena, *Bréviaire de culture et civilisation françaises*, Ed. Casa Cartii de Stiinta, Cluj-Napoca, 2012

d. Cărți

Balzac, *La Cousine Bette*, 1846

De Musset, Alfred, *A quoi rêvent les jeunes filles* in *Premières Poésies*, 1829 – 1835, Paris, Charpentier Libraire -Editeur, 1863, p.293

Le Petit Robert de la langue française, 2008

Le Rond D’Alembert J. Diderot D., *Encyclopédie, Dictionnaire des sciences et des arts*, Genève, 1778-1779, art. 'Beau'

1.3. Site -uri internet/Sitografie

www.aufeminin.com, consulté le 3 février 2015, 20 :47

<http://www.cnrtl.fr>, consulté le 24 novembre 2018, 18h14

<https://culturebox.francetvinfo.fr>, consulté le 04.04.2018, 11h26

<http://www.dicolatin.com/>, consulté le 27 novembre 2018, 12h12

<https://fichesderevisions.wordpress.com>, consulté le 25 janvier 2019, 10h40

<https://www.gassendi.fr>, consulté le 24 novembre 2018, 21h25

<https://www.gutenberg.org/files/47537/47537-h/47537-h.html>, consulté le 15 novembre 2018, 15 h30

www.journaldesfemmes.com, consulté le 19 mars 2015, 18h16

<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.2307/2861009>, consulté le 2 décembre 2018, 13h16

<http://la-mode-vestimentaire.over-blog.com>, consulté le 04.04.2018, 21h27

<https://www.larousse.fr>, consulté le 24 novembre 2018, 18h16

www.lavie.fr, consulté le 24.05.2018, 12h35

<https://www.lemonde.fr>, consulté le 19 décembre 2018, 16h30

Entretien avec Georges Vigarello, La toilette à travers les siècles, par Stavrides Yves, en ligne sur https://www.lexpress.fr/informations/la-toilette-a-travers-les-siecles_602796.html, consulté le 4 juillet 2020, 17h45

www.linflux.com, consulté le 24 mai 2018, 10 :24

http://www.loree-des-reves.com/modules/newbb/viewtopic.php?topic_id=4465, consulté le 22 May 2019, 18h43

www.nlto.fr, *Canons esthétiques; l'homme à travers les âges*, consulté le 19 mars 2018, 20.15

www.medarus.org, consulté le 6 août 2018, 16h19

<http://plume-dhistoire.fr>, consulté le 6 avril 2018, 20h00

www.psychanalyse.com, Mémoire pour le Diplôme inter universitaire de médecine morphologique et anti-âge; "Evolution du concept de la beauté à travers les siècles", p. 54, consulté le 22 mars 2015, 19 :40

www.regards-enfance.edel.univ-poitiers.fr, consulté le 6 août 2018, 14h34

<http://un-certain-regard.eklablog.com>, consulté le 6 avril 2018, 18h37

<https://www.universalis.fr>, consulté le 24 novembre 2018, 13h14

Terredesfemmes.blog.com, consulté le 27 janvier 2020, 13h30

